Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m.lapkričio 16 d.. **Nr. 222 (38)**

Saturday supplement November 16, 2002 m. No. 222 (38)

Pradžioje buvo žodis

Onė Baliukonė

Kaunietis Petriukas — dar tik (arba jau) paauglys. Išsyk pradėjęs lankyti antrą klasę, jis mokosi vien dešimtukais, yra puikiai įvaldęs kompiuterį — ir pats turi kompiuterinę atmintį. Tačiau svarbiausia, kad jis gyvenimo prasmę suvokia gerokai kitaip nei didžiuma bendraamžių — ir net suaugusiųjų. Berniuko egzistencinės įžvalgos, jo mąstymai — stebėtinai rimti ir gilūs. „Žmogus nepažįsta, negirdi pats savęs, nesupranta sielos kalbos, — teigia jis, — būtent šią kalbą svarbiau išmokti nei užsienio..."

Taigi intuityviai suvokiame, kad Žemėje egzistuoja ir visų subtiliausia — sielos kalba. (Man taip pat, prisipažinsiu, daug svarbiau tai, kas glūdi anapus žodžių, dvasinėj plotmėj, ir ko beveik neįmanoma įvardinti — net poezijoje...) O jau paskui — visos kitos. Ypač — kūno, kuria nūnai taip žavimės. Fizinė galia, smurtas, erotika, vis dažniau virstą „kiečiausia" pornografija, lavonų kalnais ir kraujo balomis, smelkte smelkiasi į literatūrą, teatrą, kiną, kompiuterinius žaidimus. Tačiau, jeigu įtiki, jog „siela neegzistuoja", tuomet iš tikrųjų viskas galima; svarbiausia, kad tai atneštų kuo daugiau pelno, duotų kuo apčiuopiamesnės naudos. O įvairūs žemųjų žmogaus instinktų, jo fiziologijos dirgikliai kol kas yra pelningiausi.

Svarbu, žinoma, ir pramokti svetimų kalbų. Ir jų mokomės; netgi taip sparčiai, kad beveik pamirštame savąją. Ar ne todėl ir daugelis jaunų žurnalistų, ir jų šnekinamų intelektualų, politikų, verslininkų pasibaisėtinu „užsieniniu" žargonu gerokai lenkia tikrus užsieniečius, kartais visai neblogai susišnekančius lietuviškai; ką jau kalbėt apie taisyklingą kirčiavimą, turtingą žodyną, stiliaus pojūtį, apskritai kiekvienam viešai besireiškiančiam privalomą kalbos kultūrą. Tiesa, reiktų pridurti, jog ir mūsų tautiečiai iš Amerikos, ypač dirbantys valdžios įstaigose, nemaža prisidėjo „gerindami" viešąją kalbą gausiais barbarizmais, žargonine tartimi, ydingu kirčiavimu... Apskritai „didžioji" anglų kalba — kaip ankstėliau rusų — jau kelia nemenką grėsmę mūsų „mažai" lietuvių. Bet labiausiai liūdna tai, kad anksčiau, net mokydamiesi kalbėti rusiškai, jautėme nuolatinį vidinį priešinimąsi „vyresniųjų brolių" mąstymui, pasaulėjautai. O štai nūnai su svetimu mentalitetu dažnai sutampame stebėtinai lengvai, beveik be jokio pasipriešinimo (užtenka prisiminti gausybę angliškų iškabų ir užrašų pačiame Vilniaus centre, nors Valstybinės kalbos įstatymas tai ir draudžia), su grūdais perimdami ir visus masinės kultūros, beverčio „kičo" pelus, nesyk prarasdami ir savąją tapatybę.

O mums lietuviškas žodis, motinos ir tėvo įduotas su pačia gyvastimi, genties, giminės krauju, kaip vertingiausias paveldas, kolektyvinės atminties aruodas, turėtų idealiai sutapti su jau minėta *sielos kalba*. Ir tautine savimone... Tik prabilę, juk iškart pasisakome, kas mes, kokie mes, iš kur esame kilę. Iš Lietuvos ar iš svetur, nuo dzūkų, aukštaičių ar žemaičių. Taip pat — aukštai ar žemai buvojame... Ir tai beveik nepriklauso nei nuo amžiaus, nei nuo turtinės padėties ar mokslo cenzo (nors, žinoma, ir nuo jų). Kita vertus, net vartodami tą patį žodyną, kvailiai vis viena kalba kvailai, išminčiai — išmintingai. Vadinasi, čia ne tiek žodžiai lemia, kiek — mąstymas, sąmonės lygis. Taip pat — sąmoningai suvokta atsakomybė už savo ištarmę, ypač dirbant spaudoje, televizijoj, radijuj, vis dažniau, deja, tampančiuose visuotinio — *visų apie viską* — pliurpimo vieta. Čia, beje, neatsilieka ir Seimas, kurio nariai taip pat tariasi viską išmaną ir apie viską galį kalbėti. Ypač jauniausi, arogantiški ir be galo pasitikintys savim. Neseniai klausiausi radijo pokalbio su vienu tokių intelektualų (taip jis, be abejo, galvoja apie save) ir bandžiau suskaičiuoti, kiek syk buvo pakartotas žodis problema. Per keliolika minučių — tikrai ne vieną dešimtį kartų... Atrodo, jau nelikę jokių sinonimų šiam, senokai mūsų kalboj parazituojančiam, terminui; nei *klausimo*, nei *dalyko*, nei pagaliau *bėdos* ar *nelaimės* (nes buvo šnekama apie vis grėsmingiau plintančią narkomaniją). Ir taip visur — kas beatsitiktų, turime tik problemą (dažnai ir neteisingai kirčiuojamą). Tačiau paplito ir dar baisesnis parazitas: ta prasme, pakeitęs anksčiau labai populiarų rusišką *karoče* ar „tarptautinį" *tipo* ir strigte įstrigęs visų — nuo gatvės valkatėlės iki aukštuomenės damos — lūpose. O juk prasmės dažniausiai — jokios, vien kalbos teršimas ir susinimas.

Taip, vidujai laisvo žmogaus ir kalbinė raiška esti laisva, nesuvaržyta; tačiau — ne palaida, ne vulgari, ne ciniška! Vadinasi, sprendžiant iš mūsų vis labiau senkančios, stingstančios bei vidinę skaistą prarandančios, kalbos, daugumos laisvė tėra išorinė, paviršinė. Arba — atpalaiduotų instinktų, sureikšmintos fiziologijos, netgi iškrypėliškų polinkių laisvė su „atitinkamu" žodynu. O, tarkime, gatvėje, tarp žmonių, kai kieno itin gausiai vartojami šlykščiausi keiksmažodžiai yra tikra mentalinė agresija, neigiamos energijos papliupos aplinkinių, ypač vaikų, atžvilgiu... Tad nesyk pagalvojau: jeigu mūsų kalbininkai jau tokie bejėgiai — gal vertėtų įsteigti kalbos policiją su ypatingais įgaliojimais. Ar netgi cenzūrą, ypač tiems, kurie patys nesugeba susivaldyti ir apsišvarinti.

Ypač pikta, kai nusiperki kokią knygų leidybos pabaisą su nesuskaičiuojamų stiliaus, sintaksės, skyrybos — ką jau kalbėt apie elementarią korektūrą — klaidų kirmėlynu. Labai jau prastos kai kurių leidyklų, nelyginant pigūs blynai, kepamos verstinės knygos. Egzistuoja tiesiog priešingi poliai: viename, tarkim, Antano Gailiaus nepaprastai meistriškai, be galo gražia ir turtinga kalba verčiamas Thomo Manno romanas „Juozapas ir broliai", kitame, kad ir ši didžiulė, masyvi (įsigyta net už 60 Lt!) pabaisų pabaisa, pavadinta „Neišaiškintų reiškinių enciklopedija", o išversta — tiksliau, sudarkyta — kažkokio Alfonso Zdanavičiaus. Iš tikrųjų, taip šiurpiai sumaitotos lietuvių kalbos man dar neteko regėti, jos įspūdžiui nusakyti tiesiog stinga žodžių. Kartu tai karikatūriškas pavyzdys, kaip nereikia, negalima leisti knygų. O kalbininkams — mažų, didelių ir jau neįtikėtino dydžio, niekur neaptinkamų klaidų kasyklos! Tik vėl kodėl gi jie tyli, nešaukia, neprotestuoja? Turiu omeny ne tik šitą, bet ir apskritai daugybę prastų leidinių, ypač vaikų literatūros; jie dažniausiai taip ir „prasprunka" nepasmerkti, nesukritikuoti, toliau gadindami mūsų kalbą ir teršdami besiformuojančią sąmonę. Taip, tai *chaltūra* tikrąja šio žodžio prasme. Jos „gamintojai" kartais veidmainiškai skundžiasi, jog neranda gerų redaktorių. Tačiau dažniausiai jų nė neieškoma: kad tik greičiau, kad tik pelningiau! Manau, kai kuriais — piktybiškiausiais — atvejais galėtų įsikišti ir teismas.

Kadangi — be skaitymo — dažnokai klausausi radijo, tai sykiais leidžiu sau tiesiog pasilinksminti. Negi visuomet reaguosi vien rimtai... Juolab, kad pasitaiko ir visai smagių, juokingų — o kartu ir labai simbolinių — išsireiškimų, kurių šiaip, atrodo, net ir norėdamas nesugalvotum. Antai vienoj laikraščių apžvalgoj buvo kalbama apie itin pavojingą vyrų ligą prostitutą (vietoj prostatito). Kokia potekstė, a?! Arba štai vieną vakarą „Laisvosios Europos" žurnalistas žvaliai paskelbia: „Keliais į Europą šiandien jus ves Aušra Juraitė"... Beje, dar turbūt prisimename, kaip šventasis Tėvas vienos savo kelionės metu lankė musulmonų mečetes. Tai štai tuomet iš Lietuvos radijo diktoriaus lūpų teko išgirsti, kad kažkokie piktadariai *mečetėmis* nukapojo Raudonojo Kryžiaus darbuotojų galvas. (Man regis, daugelis ne tik žurnalistų dar nelabai skiria *mečetės* nuo *mačetės*...) Bet ypač patiko vaizdingas vieno seimūno — taip pat, beje, amerikiečio — pasakojimas, kaip sektos *išvartoja* jaunimą.

Tačiau gimtoji kalba — o dar kiek anksčiau tarmė — ir niekuo nepakeičiama susižinojimo, informacijos perteikimo priemonė, tarpusavio ryšių instrumentas. Bet ir kažkas nepalyginti svarbiau, giliau, būtiškiau. Juk kiekvienam mūsų tuo pat metu veriasi

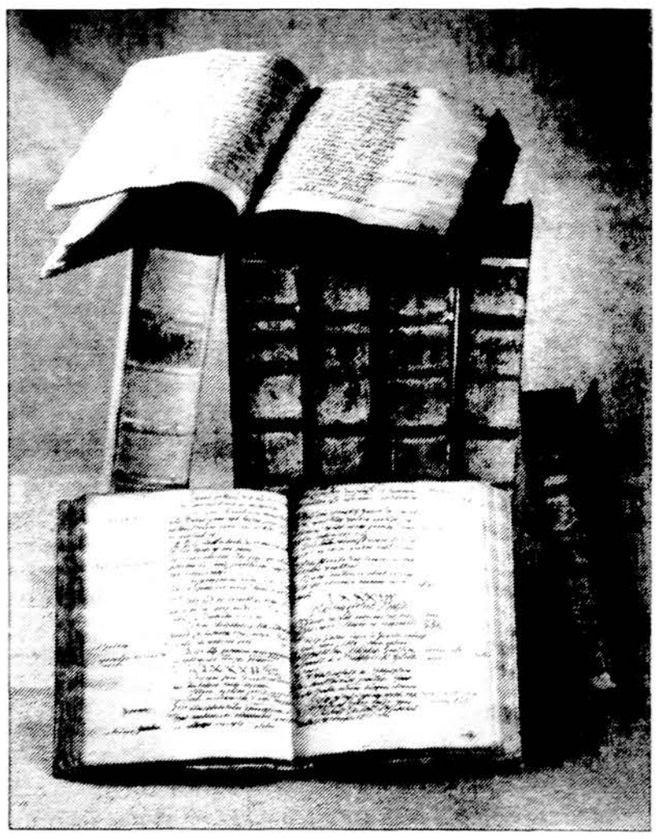

Lietuviškos Biblijos 400 metų sukakčiai paminėti lapkričio pabaigoje rengiama unikali paroda, kurioje bus eksponuojamas pirmojo Biblijos vertimo į lietuvių kalbą rankraštis.

Gedimino Žilinsko (Elta) nuotr.

daugybė raiškos lygmenų: buities, viešasis, mokslinis, kūrybinis, sakralusis... Iki pat idealiosios kalbos be žodžių, kuria bent retsykiais susišneka tikri artimieji, įsimylėjėliai, motinos su kūdikiais. Kaip susikalba kartais žmogaus protas su jo širdimi... Taip keliasi ir vientisas kultūros skliautas. Nes kalba — ir gyva kūrybos materija, nuolat atsinaujinantis literatūros kūnas, paslaptinga poezijos substancija. Donatas Sauka savo veikale „Fausto amžiaus epilogas" rašo: „Bet didi ir žodžio jėga! Žodis — kaip kūrybinių galių įrankis — turi nutverti tai, kas praeinama, nematomą vidinį ryšį tarp daiktų". Ir toliau: „Kalbos didžiosios galimybės glūdi jos simbolikoje..." Tik čia jau prasidėtų kita — intelektualinės potencijos, vidinių atverčių, unikalios ir drauge visuotinės metafizinės patirties — sfera.

Visa tai ypač svarbu nūnai, kultūrai nesulaikomai globalėjant ir civilizacijai daugmaž sėkmingai kasantis po tautos ir asmens integralumo pamatais. Reikia sutikti su perspėjančiais, jog vis dažniau žmogus tampa tik biurokratinės mašinos priedėliu, menku sraigteliu, privalančiu perimti taip pat ir jos „ištobulintą", siaurai funkcinę raišką. Net vidinė tokio individo kalba tampa vien pagrindinių vartojimo poreikių atspindžiu. Tačiau ir jam — idėja, vaizdinys, reiškinio ar daikto tikroji esmė kartais dar stebuklingai susyja su tariamu ar rašomu gimtuoju žodžiu. Tad ir mūsų nuo seno pašiepiamas Andrius Vištelis gal ne veltui teigė, jog rojuje pirmųjų žmonių kalbėta lietuviškai. Tam tikru atžvilgiu jis buvo teisus: žmonijos protėvių sielos, jų archetipinė stuktūra turėjo ir dalelę lietuviškumo, kuri paskui atsiskyrė ir, trokšdama pažinti bei išbandyti pati save, besivystydama dosniai atsiskleidė. Ypač per senąją, gražiąją, turtingąją mūsų kalbą. Tad galėtume pratęsti Vištelį: ir šiandien, susikalbėdami lietuviškai, jaučiamės tartum rojuje. (Tik ar visi — ir ar ilgam?) Todėl ypač skaudžiai gimtosios kalbos (ir aplinkos) netekti — tikrą *išvarymą iš rojaus* — pajunta tremtiniai, emigrantai, visi, dėl vienokių ar kitokių priežasčių praradę šių „būties namų" teikiamą dvasinę užuovėją. O, gal taip manydama, jau esu beviltiškai atsilikus? Gal nūnai, elektroninio pašto ir visagalio interneto epochoj, išlaikyti gryną ir švarią kalbinę terpę nebeaktualu? Kaip tik atvirkščiai — būtina kuo greičiau įsisavinti ne tik svetimą tartį, bet ir „pažangesnį" mąstymą?

Tačiau kol kas — patsai Kūrėjas kreipiasi mūsump lietuviškai (telepatiškai, žinoma). Ir mus, besikreipiančius šia viena senoviškiausių pasaulio kalbų, kuria nuolat domisi daugelio kraštų mokslininkai, supranta. Manyčiau, jog ir *anapusinė* mūsų sielų raiška bus tik tobulesnis, idealesnis savosios kalbos pavidalas. Tebegalioja, kaip jau minėjau, ir visų subtiliausias susikalbėjimas — *be žodžių*... Vis dėlto Evangelija pagal Joną skelbia: Pradžioje buvo Žodis. O dar anksčiau, Senojo Testamento Pradžios knygoje, nuolat kartojama: „Ir Dievas tarė... Šitaip radosi pirmoji šviesa, taip ji atsisiejo nuo pirmapradės tamsos, o vandenys atsiskyrė nuo sausumų. Štai ką reiškia žodžio — arba dieviškai, absoliučiai koncentruotos minties — galia! Ar nesusimąstome, jog ir mūsų tariami garsai galėtų būti tokie pat veiksmingi, — bent jau vidaus visatoje, *mikrokosmose*? Jeigu, žinoma, kalbėtume sąmoningai — ir patys tikėtume tuo, ką sakome. Tačiau nei dieną, nei naktį nesiliaujantis žmonijos pliurpimas su šia kuriančiąja energija neturi nieko bendra. Pasaulis, pasitelkęs vis modernėjančias žiniasklaidos technologijas (ir daugybės apsišaukėlių pranašų „evangelijas"), netrukus gal iš tikrųjų nugrims į dvokiančias savo paties melagysčių srutas. O kur dar vien sekso kultui ir tuščioms pramogoms skirti specialūs „ponų", „ponių" ir „panelių" žurnalai, kur vis dažniau milžiniškus sąvartynus primenantys postmodernūs romanai ir kiti menai! Tai jų didžiausias „nuopelnas", kad šeimoje, mokykloje, apskritai visuomenėje įsigali nubūtinta, nusakralinta, vis lėkštesnė ir vulgaresnė leksika, drauge nesulaikomai senkant giliųjų, amžinųjų prasmių šaltiniui žmogaus sieloje. Arba jis tampa be galo užterštas...

O kur dar landžioji ir be perstogės įžūlėjanti reklama! Kažkodėl jos kūrėjai (apsukrūs, tačiau ne itin raštingi vyrukai) mano: juo primityviau, tuo mieliau vartotojo — ypač moteriškosios lyties — ausiai ir širdžiai. Tad kvailiausios ir net absurdiškos reklamos pristato, žinoma, paaugliams ir „silpnajai" žmonijos pusei skirtus produktus. Pavyzdžiui, naujausią kremą, išlyginantį — nei daugiau, nei mažiau — 48 nuošimčius raukšlių. Na, argi ne stebuklingi gebėjimai — šitaip tiksliai apskaičiuoti?! Arba antai keletą savaičių visos Lietuvos vaikai angeliškais balseliais traukė, kaip jie *myli* kažkokį drabužių minkštiklį, — tarsi tai būtų tėtis, mama, senelė, nors gyvas kačiukas ar šuniukas. Paskui dar gražiau: staiga išgirdau, jog pats muilas „Palmolive" *myli mane!* O jau idiotiškasis *seksualumas* pranoksta net iškreipčiausią vaizduotę: ne tik žmonės, ne tik gyvūnai, bet ir drabužiai, batai, indai šiandien gali būti „seksualūs"...

Taigi visuotinis prekeivių cinizmas, vidinis ir išorinis palaidumas, paaugliški troškimai bet ką „suvartoti" atsispindi ir kalboje, graužia ją nelyg nematomos rūdys, ardo per tūkstantmečius susiklosčiusias moralumo struktūras, žmogiškosios dorovės pamatus. Kartais jau ima rodytis, jog net mokyklose, net universitetuose — ką kalbėt apie gatvę, kavines, diskotekas — diegiama speciali kalbos (ir sąmonės) griovimo programa. Nemaža čia prisidėjo ir leidiniai apie kompiuteriją, ir pats kompiuterinis žargonas, kurių turbūt jau niekaip nepavadintum stilinga raiška. Visa ši medinė, dirbtinė, makaroninė „lietuvių" kalba jau gerokai lenkia visiems žinomą „Bromą atvertą ing viečnastį". Arba video, animacinių filmų, net muilo operų prasmė ir turinio atžvilgiu visai „numelioruota" puskalbė... Ir šiurpinanti — vėl pasikartosiu — valdininkų „tarmė", stulbinanti politikierių „poetika"!

Tad apie kokią *kalbos kultūrą* dar galėtume šnekėti, apie kokį raiškos subtilumą ir elitiškumą? Net ir be išankstinės „programos" — kiek chamizmo ir tiesiog neišsiauklėjimo esti mūsų primityviuose diskursuoe... Toli visa tai nuo išmintingojo Petriuko minėtos sielos kalbos. Kada nors, žinoma, — kai vidujai paūgėsim, kai palypėsim ant kito, aukštesnio, dvasinės evoliucijos laiptelio, kai atsikratysim piemeniško agresyvumo ir barbarų arogancijos — pramoksim ir jos. Gal net išmoksime tobulai? Žmonija rinksis kitokią, nepalyginamą su šiandienine, raišką, vaikai mokysis ne tik gimtosios ir svetimų kalbų, bet ir paukščių, žvėrių, gyvulėlių, gal net medžių ar akmenų... Tiesą sakant, jau nūnai mums prieinama puikioji, subtilioji angelų (o, kita vertus, ir iškreipta, sudarkyta, paversta pragarišku triukšmu demonų) kalba — muzika.

Taip, daugumu — kada nors... O mažuma — iš kūrėjų, dvasininkų, mokytojų (tiksliau, Mokytojų — didžiąja raide!) — renkasi jau nūnai. Ir jau dabar prisiima atsakomybę už ateitį. Už lietuvių kalbos rytojų — taip pat. Nes žino: kas, jeigu ne mes?

...Šis tekstas jau buvo beveik parašytas, kai pagaliau pasitaikė proga ištrūkti iš aplinkui degančių durpynų dūmų ir oro taršalų kupino Vilniaus — ir dešimčiai dienų sugrįžti į *prarastą rojų*: prie miško ir ežero... Tad liudiju: mūsų gamta, nors ir labai suvargusi, iškamuota sausros ir žmonių godumo, dar kalba, dar atsiliepia. Vanduo, miškai, laukai, pievos, gyduoliai takai per jas dar šneka lietuviškai. Net ešeriukai ir kuojos, drugeliai ir laumžirgiai — ką jau kalbėt apie skardžiabalsius dangaus skraiduolius — trokšta su mumis bičiuliautis, užmegzti ryšį. Tik, žinoma, turėtume bent neilgam nutilti patys ir — „atsirišę" nuo savo laikraščių, radijų ir televizorių, kompiuterių ir nešiojamųjų telefonų — leisti prabilti jiems. Ir juos išklausyti. Nes gamtos kalba — labiausiai apšviečianti. Todėl ir tas, niekieno neatpažintas, paukštis Sapiegiškės kaimo kapinaitėse netoli Nedzingės, čiulbėjęs lygiai tiek pat, kiek mes kalbėjome, meldėmės ir mąstėme apie čia jau dešimtmetį besiilsintį Antaną Kalanavičių, kaip niekas kitas sutapusį su pačios dzūkų žemės, jos pašaknių tarme, išties turėjo ką pasakyti. Ką perduot — nuo visada gyvo, nors jau ir tolokai nuo mūsų esančio, poeto. Nebesiilsinčio — rašančio: baltu ant balto... Sielos eilėraščius.

Šios savaitės priedo puslapiuose:

Saugokime lietuviškąjį žodį... 1 psl.

R. Misiūnas aptaria knygų leidybą Lietuvoje. 2 psl.

Iš Frankfurto knygų mugės sugrįžus. 3 psl.

Koncertai: „Exultate" — Cleveland, OH; „Dainava" — Lemont, IL; lietuviškų pavardžių kilmė — dr. A. Klimas. 4 psl.

Lietuvos Rašytojų sąjungos leidėjo stendas Frankfurto knygų mugėje.

Knygų leidyba Lietuvoje

Remigijus Misiūnas

Geografiniai, istoriniai ir ekonominiai faktoriai. Šiandieninė Lietuva — nedidelė rytinės Baltijos pakrantės valstybė, besiribojanti su Latvija, Baltarusija, Lenkija ir Rusijai priklausančiu Kaliningrado (buvusiu Karaliaučiaus) kraštu. 65, 301 kv. km šalyje gyvena apie 3.7 mln. gyventojų, iš kurių virš 80% — lietuviai, virš 8% — rusai, o apie 7% — lenkai. Dominuojanti tikyba — katalikų, taip pat yra evangelikų (liuteronų ir reformatų), pravoslavų bei kitas tikybas išpažįstančių asmenų. Sostinė — Vilnius, kuris yra ir ekonominiu bei kultūriniu centru, reikšmingais regioniniais centrais yra Kaunas (Lenkijai užgrobus Vilnių 1918-1940 m. buvęs laikinąja Lietuvos sostine) ir Klaipėda.

Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Lietuva paminėta 1009 m. Kaip valstybė Lietuvos Didžioji kunigaikštystė iškilo XII a. ir, tapusi paskutine pagoniška Europos valstybe, iki priėmė krikščionybę 1386 m., buvo viena didžiausių Rytų Europos valstybių, kurios žemės tęsėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros. XVI a. LDK su Lenkija sudarė konfederaciją ir, kaip viena valstybė, egzistavo iki jos paskutinio padalinimo 1795 m., kai didžioji dalis lietuviškų žemių pateko į Rusijos imperijos sudėtį (kitos atiteko Prūsijai). Kiekvieną XIX a. vykusi nesėkmingą sukilimą prieš rusų valdžią lydėjo įvairios represijos, ypač tai pasakytina apie paskutinįjį — 1863-1864 m., po kurio buvo sustiprinta rusifikacija, uždrausta lietuviškų knygų lotynišku raidynu leidyba ir apribota Katalikų Bažnyčios veikla. Tiesa, šios priemonės neatnešė lauktų rezultatų, o prisidėjo prie lietuvių tautos politinės bei tautinės savimonės brendimo, davusio pradžią tautinio išsivadavimo judėjimui. Jo pasekme tapo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas 1918 m. vasario 16 d. Deja, jaunai respublikai istorija atseikėjo tik kiek daugiau nei du dešimtmečius — Lietuva tapo Molotovo-Ribbentropo pakto auka ir buvo TSRS okupuota 1940 m. Tik po pusės amžiaus, pasinaudoję M. Gorbačiovo reformom, lietuviai 1990 m. kovo 11 d. paskelbė nepriklausomybės atstatymą, o 1991 m. Lietuva tapo realiai nepriklausoma ir buvo pripažinta kitų valstybių.

Leidybos ištakos

Lietuviai mėgsta pasigirti, kad jų valstybėje yra vienas iš geografinių Europos centrų. Deja, dėl įvairių priežasčių etnografinė Lietuva, išskyrus trumpą LDK klestėjimo laikmetį, visąlaik buvo tolimu Europos užkampiu, kurį civilizacijos pasiekimai pasiekdavo pavėluotai.

Tas pasakytina ir apie knygą. Jos leidybos užuomazgos atsirado XV a., kai LDK valdovo ir didikų dvaruose pradėtos nurašinėti istorinės kronikos ir teisinė literatūra. Europoje atsiradus poligrafinei spaudai, XV a. pab. užsieny pradėta leisti LDK skirta literatūra. Pirmoji spaustuvė LDK (Vilniuje) buvo įsteigta apie 1522 m. ir tapo pirmąja tokios rūšies įmone Rytų Europoje, tačiau pirmoji lietuviška knyga — M. Mažvydo *Katekizmas* — buvo išleista už LDK ribų, Karaliaučiuje 1547 m., o LDK, spėjama, tik 1585 m.

LDK buvo daugiatautė valstybė ir knygos buvo leidžiamos įvairiomis kalbomis. XVI-XVII a. jų pasirodė apie 5,500, tačiau lietuviškos ir tada, ir vėliau, iki XX a. III dešimtmečio sudarė tik nedidelę šio srauto dalį. Jos leidybos plėtrą stabdė pradžioj senosios slavų, o vėliau lenkų kalbų naudojimas valstybės gyvenime, lietuvių kalbos ignoravimas Rusijos imperijos metais. Pradedant pirmąja knyga iki lietuviškos spaudos draudimo pradžios 1864 m. buvo išleista tik apie 800 lietuviškų knygų. Spaudos draudimo metais lietuviškos leidybos centrais tapo Rytų Prūsija ir JAV, čia išleista apie 4,000 knygų, kurios buvo kontrabanda gabenamos į Lietuvą.

Tiek pat knygų buvo išleista po draudimo panaikinimo 1904 m. iki 1918 m. Iki sovietinės okupacijos 1940 m. Lietuvoje pasirodė ne mažiau kaip 25,000 knygų, o per okupacijos pusamžį — arti 90,000. Keletas tūkstančių lietuviškų knygų išleista lietuvių emigrantų kolonijose Š. ir P. Amerikoje, V. Europoje ir Australijoje.

Šiuolaikinės leidybos raida

Šiandienės Lietuvos knygų leidybos ištakos — 9 deš. pabaigoje TSRS prasidėjusiose reformose, kai valstybė pradėjo atsisakinėti savo dominuojančio vaidmens leidyboje. Permainas pagreitino spartūs pokyčiai politiniame-visuomeniniame gyvenime, cenzūros susilpnėjimas, su leidyba susijusių įstatymų pakeitimai, pagaliau — Lietuvos nepriklausomybės atstatymas ir perėjimas prie rinkos.

Jų dėka susidarė palankios sąlygos leisti paklausią literatūrą — politinių kalinių atsiminimus, istorinę literatūrą, draustus emigrantų ir kai kurių Vakarų rašytojų kūrinius. Leidybą skatino ir naujai besikuriančios valstybės institucijų poreikiai, didelės permainos švietime. Leidyba tapo vienu rentabiliausių verslų. Kai kada jos pelnas siekdavo 200-300 procentų, tad nenuostabu, kad dešimtmečio pradžioje per trumpą laiką labai padidėjo leidyklų ir leidėjų skaičius. Jei 1990 m. buvo užfiksuota 71 bent vieną knygą išleidusi leidykla ar leidėjas, tai 1992 m. — veik 500. Veik visą dešimtmetį šis skaičius nors iš lėto, bet ir, pavyzdžiui, 1997 m. siekė 576, tačiau Rusijos krizės pasėkoje 2000 m. pirmąsyk nukrito iki 503.

Pirmuosius nepriklausomybės metus — 1990-1992 m. — galima pavadinti leidybos viršūnės laikmečiu, kai net šimtatūkstantiniais tiražais leidžiamos knygos buvo sėkmingai išplatinamos. Tuo metu svarbiausia buvo kuo greičiau parengti ir išleisti knygą, o parduoti Rusijoje 100,000 egz. tiražą buvo vieni niekai. Sykiu tai buvo ir laukinio kapitalizmo siautėjimo leidyboje metai. Labai greitai dėl infliacijos sąlygos ėmė sparčiai keistis, 1992 m. didžiulis pelnas tapo sena praeitimi. Nemažai leidyklų, didėjant spaudos darbų, poligrafijos medžiagų ir popieriaus kainai, ėmėsi kitų verslų ir jų veikloje leidyba sudarydavo vos keletą procentų arba visai užžaldė savo leidybinę veiklą, nes, pardavus leidinio tiražą, gautų pinigų nebepakakdavo rengti ir spausdinti naują. Nereti buvo autorinių teisių pažeidimai, nesąžininga konkurencinė kova tarp leidyklų.

Situacija dar labiau pasunkėjo 1993 m., įvedus valstybinę valiutą — jei iki tol, infliacijos metu, pirkėjams knygos pirkimas kartu buvo ir lėšų investavimas, tai vėliau, pažabojus infliaciją, knyga atsidūrė prabangos pirkinių sąraše ir toli gražu ne jo pradžioje (kaip kad buvo Vakarų Vokietijoje po 1948 m. valiutos reformos). Pačių leidėjų teigimu, nuo 1994 m. vidurio knygų leidyba jau nebebuvo verslas, o 1995 m. rudenį jie tvirtino, kad leidyboje neįmanoma galvoti apie kapitalo sukaupimą (vieno leidėjo drastišku išsireiškimu, leidyba Lietuvoje išprotėjusių žmonių verslas, jei tavo leidybinio repertuaro pagrindo nesudaro meilės romanai, fantastinė ar mokymo literatūra). Tuo metu į leidybą investuoti pinigai grįždavo tik po 6, 9 ar net 12 mėnesių. Pusę šių pinigų sudarė išlaidos popieriui ir jos vis augo mažėjant tiražams. Knygos paklausos mažėjimą lėmė pagrindinių pirkėjų — intelektualų ir tarnautojų — pajamų mažėjimas. Formavosi užburtas ratas: mažėjant tiražams, didėjo savikaina; per didelis tiražas nešė nuostolius, dėl didelės kainos buvo prarandami pirkėjai.

Leidyklos, ieškodamos išeities, arba bandė leisti kuo daugiau knygų, arba specializuotis, tačiau tai nepasiteisino ir kai kurios net prieš jų valią turėjo atsisakyti specializacijos ir darytis vis labiau universaliomis. Apie 1998 m. leidybos rinka stabilizavosi ir išmokę joje orientuotis leidėjai nebematė tolesnio rinkos augimo galimybių, nes buvo praktiškai užpildytos visos jos dalys. Tiek tarp grožinės, tiek tarp dalykinės literatūros knygų leidėjų vyko arši konkurencija ir savo plėtimo viltis leidyklos pirmiausia siejo su sėkminga rinkotyros politika, tačiau jas sujaukė Rusijos ekonominė krizės pasekmės.

Leidėjai pradėjo gauti mažiau užsakymų išleisti knygas, ne vieno planus sujaukė Švietimo ir mokslo ministerijos milijoniniai įsiskolinimai už vadovėlius, o apytikriai 30 proc. sumažėjus knygų prekybai daug kas įklimpo į skolas spaustuvėms, popieriaus tiekėjams, autoriams. Ieškant išeičių buvo stengiamasi perorientuoti leidybą, skirti daugiau dėmesio rinkotyrai ir leisti daugiau populiarios literatūros, tačiau ji nebuvo perkama kaip tikėtasi ir ne viena leidykla pateko į krizinės situacijos spąstus — daug naujų ir anksčiau išleistų knygų nugulė knygynuose arba sandėliuose. Bandydami pataisyti situaciją, daug leidėjų pristabdė naujų knygų leidimą, kai kurie ėmė patys prekiauti savo knygomis, treti gerokai sumažino kainas, net žemiau savikainos. Kol kas šis procesas tęsiasi, nes šalies ekonomika atsigauna lėčiau nei kaimyninių šalių ir daugelis gyventojų to dar nejaučia.

Leidyba Lietuvoje pagrindinai orientuota į vidaus rinką. Lietuviškos knygos eksportas labai menkas. Yra leidėjų, dirbančių kitų šalių rinkoms, tačiau bandymai leisti lietuvių literatūrą kitomis kalbomis ir ją eksportuoti nepasiteisino, tad bandoma sukurti savą vertimų skatinimo sistemą. Tam prieš porą metų prie Kultūros ministerijos buvo įsteigta viešoji įmonė „Lietuviškos knygos".

Skirtingai nuo kai kurių kitų R. Europos šalių, leidyba Lietuvoje su nedidelėm išimtim lieka vietinių verslininkų verslu, kur užsienio kapitalas sudaro nedidelę, pagrindinai sukoncentruotą inas formacinės literatūros leidimo srityje, dalį.

Leidybinė struktūra

Nepriklausomoje Lietuvoje, lyginant su tarybiniais laikais, susiformavo nauja leidybinė struktūra, kur dominuoja leidyklos. Tiek privačios, tiek valstybinių ir konfesinių institucijų, aukštųjų mokyklų ir kitos leidyklos, sudarančios trečdalį viso leidėjų skaičiaus, paskelbia du trečdalius visos metų produkcijos. Likusį trečdalį pasidalija kiti leidėjai: įvairios valstybinės institucijos, tarptautinės organizacijos, privačios firmos, draugijos, fondai, sąjungos, spaustuvės, periodinių leidinių redakcijos, pavieniai asmenys, meniniai kolektyvai ir religinės institucijos.

Vidutiniškai vienas leidėjas kasmet paskelbia apie šešis leidinius. Pagrindinį leidinių srautą formuoja arti 100 leidyklų, kurios leidžia daugiau kaip dešimt leidinių per metus. Šimto ar pusantro šimto knygų ribą kasmet pasiekia ar įveikia vos kelios leidyklos. Daugiau nei trečdalis leidėjų per metus išleidžia tik po vieną knygą.

Rinkos dydis lėmė, kad Lietuvoje dominuoja universalios leidyklos, leidžiančios įvairaus pobūdžio literatūrą. Tarp jų per kelis metus išsikristalizavo leidyklų — pirmaujančių grupė, kur įeina „Šviesa", „Alma Littera", „Vaga", „Baltos lankos", „Tyto alba". „TEV" ir kai kurios kitos leidyklos. Veik visos jos privačios, susikūrusios nepriklausomybės metais. Išimtį sudaro „Vaga", kurios istorija siekia 50 metų ir kuri, vienintelė iš buvusių valstybinių leidyklų, išliko rinkoje, perėjusi į privačias rankas. Šiuo metu veikia tik viena visiškai valstybinė leidykla, dar keliose valstybė išlaiko žymią akcijų dalį, bet jos, nesugebėjusios laiku prisitaikyti prie darbo rinkos sąlygomis, išgyvena sunkius laikus.

Iš viso leidyboje dirba per 3,000 žmonių, didžioji dalis naujų leidyklų turi labai nedidelį personalą. Dažna praktikuoja bendradarbiavimą su laisvai samdomais redaktoriais, korektoriais ir t.t.

Geografiniu požiūriu leidyba telkiasi didmiesčiuose, ypač — Vilniuje, taip pat Kaune ir Klaipėdoje. Be to, dažnas rajonas taip pat turėjo po leidyklėlę ir galima kalbėti apie besiklostančias regioninės leidybos tradicijas.

Leidybos apimtys ir tiražai

Paradoksalu, kad sparčiai didėjant leidėjų skaičiui pirmaisiais nepriklausomybės metais, nežymiai, bet nuolat, krito leidybinės produkcijos apimtys, lyginant su paskutiniais okupacijos metais (1989 m.), kai buvo išleistos 2,686 knygos. Tik 1994 m. įvyko persilaužimas — dienos šviesą išvydo 2,885 knygos. Nuo to laiko jų kiekis kasmet didėja keliais procentais ir 1999 m. viršijo 4,000 ribą, tačiau 2,000 m. nukrito iki 3,709.

Kito ir tiražų dydžiai. Derlingiausi buvo 1991-ji, kai bendras knygų tiražas siekė veik 35 mln. egz. Nuo tų metų jie pradeda kristi ir, pavyzdžiui, 2000 m. tesiekė 11 mln.

Permainos palietė ir vienos knygos vidutinį tiražą. Didžiausias jis buvo 1991 m., kai siekė 34,935 egz. Vėlesniais metais jis ženkliai krito ir šiuo metu jis siekia 3,000 egz. „Bestseleriu" laikoma knyga, kurios per porą mėnesių parduodama 6,000 egz. Leidžiant daugelio pavadinimų knygas mažais, kai kurių būtų galima parduoti ir didesnius tiražus, tačiau, kai pasirodo daug naujų knygų, išpirkus pirmą tiražą paprastai knyga nebeperleidžiama, nors jai paklausa ir yra.

Repertuaras

Apie 90 proc. knygų išleidžiama lietuvių kalba, kitos — rusiškai, lenkiškai, angliškai ir kitomis kalbomis.

Ketvirtadalį repertuaro sudaro grožinė literatūra, kur pavadinimų požiūriu vyrauja vietinių autorių knygos, o tiražų — verstinės, daugiausia amerikiečių ir anglų rašytojų. Bendru visų ir vidutiniu vienos knygos tiražu pirmauja mokymo literatūra. Mokslinės, gamybinės, religinės, filosofinės ir kitos literatūros kasmet išleidžiama apytikriai nuo 100 iki 400 knygų.

Poligrafinė kultūra ir bazė

Tarybiniais metais Lietuvos knygos garsėjo savo poligrafine kultūra. Pirmaisiais nepriklausomybės metais, kai leidybos ėmėsi daug nepatyrusių, vien pelno siekusių žmonių, poligrafinė kultūra buvo kritusi. Pastaraisiais metais padėtis taisosi į gerąją pusę. Prie to prisideda ir kasmet rengiamas gražiausios knygos konkursas.

Kelios nepriklausomybės pradžioje veikusios valstybinės spaustuvės tuo metu negalėjo patenkinti visų užsakymų, tad įsisteigė daug naujų, privačių spaustuvių (jų skaičius siekia apie 150). Šiuo metu Lietuvoje nemažai spaustuvių savo techniniu lygiu prilygsta V. Europos spaustuvėms, tad jų paslaugomis naudojasi ne tik rytų europiečiai, bet ir vakariečiai. Nors vietinių spaustuvių pajėgumai nėra pakankamai išnaudojami, kai kurie Lietuvos leidėjai spausdina knygas užsieny dėl darbų kokybės, kainų, vagysčių rizikos nebuvimo arba įsigiję knygos leidybines teises su sąlyga, kad ji bus spausdinama pardavėjo nurodytoje šalyje ir spaustuvėje.

Nukelta į 3 psl.

Prie „Tvermės" leidinių stendo Frankfurto knygų mugėje: dr. Kazys Almenas, Skomanto serijos istorinių novelių leidėjas ir JAV LB Kultūros tarybos atstovė mugėje Dalė Lukienė.

Lapkričio 11 d. Rašytojų klube Vilniuje pristatytos naujausių poeto Marcelijaus Martinaičio knygos: *Pareisiu su paukščiais, Laiškai Sabos karalienei* ir *Tolstantis*.
Gedimino Žilinsko (Elta) nuotrauka.

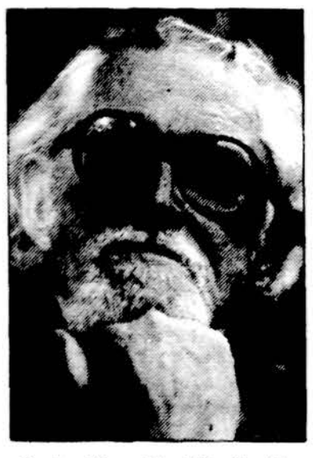

Poetas Marcelijus Martinaitis.

Spalio 22 d. Rašytojų klube Vilniuje surengtas vakaras „Du žvilgsniai į pokarį", kuriame dalyvavo rašytojai Robertas Keturakis (kairėje) su romanu *Kulka Dievo širdy* ir Marius Ivaškevičius su romanu *fiali*. G. Žilinsko (Elta) nuotr.

Iš Frankfurto knygų mugės sugrįžus

Dalė Lukienė

Frankfurto knygų mugėje Lietuva pasirodė puikiai ir tos penkios dienos, nuo spalio 9 iki 14 d., pralėkė labai greitai. Liko labai malonūs įspūdžiai, bendraujant su Lietuvos leidėjais. Lietuvos Leidėjų asociacijos vadovybė pakvietė lietuvišką išeiviją prisidėti prie Lietuvos leidėjų ir pristatyti savo leidybą kartu su jais mugėje. Kadangi kvietimas atėjo vėlai, tik dviem mėnesiam likus nuo mugės pradžios, buvo neįmanoma suorganizuoti išeivijos leidėjų ir prisistatyti mugėje. Tik du aktyvūs leidėjai, būtent, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras bei Algimanto Kezio leidykla „Galerija" pasiryžo patys užsisakyti po mažą, vieno kvadratinio metro plotą savo leidiniams išstatyti. JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos sutikimu, buvo nutarta suorganizuoti dar bendrą išeivijos leidybos stendą, pavadintą „Lietuvių išeivijos knyga". Buvo užsakytas trijų kvadratinių metrų stendas, į kurį tilpo mažiau kaip 100 reprezentacinių ir pačių prasmingiausių išeivijos knygų. Šis stendas puikiai atstovavo išeivijos leidybai ir gražiai tiko kitų Lietuvos leidėjų tarpe.

Daug žmonių praėjo, knygas vartė ir klausinėjo apie išeivijos istoriją, jos puikiai parengtas ir išleistas knygas. Daug kam buvo sunku tikėti, kad išeivija sunkiomis sąlygomis yra išleidusi apie 7,000 knygų pavadinimų. Gaila, kad iš to sukaupto kultūrinio turto išeivijoje parodoje galėjome pristatyti tik mažytę dalelę knygų. Atrinkome knygas, kurios išeivijai buvo prasmingiausios ir naudingiausios, o gal ir gražiausios. Išeivijos stende išdidžiai stovėjo abi Lietuvių enciklopedijos, išleistos J. Kapočiaus: 37 tomų lietuviška ir 6 tomų angliška. Taip pat kiti stambūs leidiniai, kaip B. Kviklio *Mūsų Lietuva*, *Lietuvos Bažnyčios*, Lietuvos istorijos tomai, Lietuvos literatūros tomai, albumai, Išeivijos tautodailės instituto knygos ir pasižymėjusių autorių darbai.

Naujai išleistų knygų atsiuntė kelios leidyklos, jų tarpe *Draugo* spaustuvės „Lietuviškų knygų klubas", A. Mackaus knygų fondas ir dar keli rašytojai. Iš *Ateities* leidyklos ir JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros ir Švietimo leistų knygų archyvų, su Juozo Polikaičio pagalba buvo parinkta, kas atrodė prasminga, ir tos knygos buvo nusiųstos į Frankfurtą. Atsirinkti knygas laiko buvo mažiau, o jos dar turėjo nukeliauti į Frankfurtą.

Šalia minėtų leidyklų, iš Amerikos dar dalyvavo lietuviškų knygų platintojai „Baltic Bookshelf", kurie jau iš anksto buvo užsiregistravę mugėje dalyvauti kartu su Lietuvos leidėjais, nes firmos vadybininkė Loreta McPartland norėjo pasinaudoti šia ypatinga proga ir geriau susipažinti su leidyba Lietuvoje bei parinkti knygas, kurias būtų įdomu ir naudinga platinti JAV bei Kanadoje. Per „Baltic Bookshelf" atstoves kaip tik ir atėjo kvietimas organizuoti lietuvių išeivijos leidybos stendą bei parodą. JAV Lietuvių Bendruomenė nebuvo įtraukta ir nedalyvavo Lietuvos organizaciniame komitete, kuris sustatė Lietuvos kultūrinę programą Frankfurto mugei.

Lietuvos leidėjų stendai ir visas jų knygų parodos apipavidalinimas buvo kuklesnis nei Forumo erdvėje išstatytos ekspozicijos. Paviljonas, kuriame buvo leidėjai, buvo kitame pastate nuo Forumo, kuriame vyko lietuvių kultūriniai renginiai, apie kuriuos spauda jau daug rašė, gyrė ir kritikavo. Iš viso Lietuvos leidybai atstovavo 35 leidėjai. Jie buvo atvežę ir išstatę savo vėliausius bei gražiausius leidinius, kurių kiekvieną norėjosi imti ir skaityti.

Tačiau, nors leidėjų stendai buvo kuklesni, jie atrodė įspūdingai, nes juos puošė knygos, kurios ir buvo šio įvykio esmė. Vokiečiai stebėjosi, kaip Lietuva per trumpą laiką ir su labai mažu biudžetu galėjo surengti tokią didelę kultūrinę programą ir knygų parodą. Jie taip pat domėjosi išeivijos stende esama literatūra. Vartė A. Kezio foto albumus ir keli apgailestavo, kad istorinės knygos, išleistos Lituanistikos studijų ir tyrimų centro, yra anglų, o ne vokiečių kalba. Jie ypač domėjosi knygomis apie Žalgirio mūšį ir kitus Lietuvos istorijos įvykius.

Lietuvoje yra registruota apie 550 leidėjų, tačiau dauguma jų išleidžia nedaug knygų per metus, o kai kurios, kaip „Šviesa", išleidžia net 373 knygas, o „Alma Littera" — 254 knygas per metus. Pavyzdžiui, praeitais, 2001 metais Lietuvos leidėjai išleido per 4,402 knygų pavadinimų. Tai vis dėlto didelis leidybos pasiekimas tokiai mažai tautai. Tai kaip tik ir atkreipė Frankfurto miesto knygų mugės komiteto dėmesį, ir todėl Lietuva buvo pakviesta dalyvauti garbingo svečio teisėmis. Praeitais metais tokį statusą turėjo graikai, o kitiems metams pakviesta Rusija. Kalbama, kad toliau toks statusas nebebus suteikiamas kitoms tautoms.

Frankfurto knygų mugė, tai didžiausia pasaulyje tarptautinė mugė, kurioje dalyvavo apie 130 tautų. Jų leidėjai buvo patalpinti net šešiuose didžiuliuose paviljonuose. Frankfurtas yra žinomas kaip parodų miestas ir knygų mugė Frankfurto parodų tarpe pati didžiausia. Tuo metu nėra vietų Frankfurto viešbučiuose, kambarių kainos padvigubėja. Buvo įdomu matyti kitų tautų knygas, girdėti kalbų margumyną ir džiaugtis, kad žmonija vis dėlto gali vieningai ir taikiai susitikti knygų pasaulyje.

„Lietuvių išeivijos knyga" stendas nebūtų pasirodęs Frankfurto knygų mugėje, jei nebūtų buvę paramos ir kitų pagalbos. Išeivijos knyga pasirodė Frankfurto knygų mugėje, nes Marija Remienė, JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos pirmininkė, apsiėmė finansiškai paremti mugėje stendo nuomos ir lankstinuko apie išeivijos leidybos istoriją išleidimą. Taip pat daugelis knygų nebūtų atsiradę parodoje, jei Marytė Šmitienė iš Vasario 16-tos gimnazijos bibliotekos, ir dr. Vincas Bartusevičius, Lietuvių kultūros instituto vedėjas, nebūtų paskolinę dalį knygų ir jas pristatę į mugę. Iš JAV atvežtas leidėjų knygas paaukojome Vasario 16-tos gimnazijai. Lankstinukas apie išeivijos leidybos trumpą istoriją buvo parašytas dr. Remigijaus Misiūno, į anglų kalbą verstas Dalės Lukienės. Lankstinukas *Lithuanian Diaspora Publications* buvo dalinamas Frankfurto knygų mugėje visiems parodos lankytojams.

Frankfurto knygų mugėje spalio 9 d. prie „Išeivijos" knygų parodos stendo organizatorė Dalė Lukienė (kairėje) ir Marytė Šmitienė, Vasario 16-osios gimnazijos Vokietijoje atstovė.

Prie Lietuvos leidėjų suorganizuoto meno knygų stendo, iš kairės: Loreta McPartland, „Baltic Bookshelf" vadovė iš JAV, ir Brigita Česnavičienė iš Lietuvos Leidėjų asociacijos įstaigos.

Vilniaus Dailės akademijos leidyklos knygų stendas, kurį prižiūri VDA muziejaus direktorius Saulius Bajorinas. Frankfurto knygų mugė, spalio 12 d.

Frankfurto knygų mugėje prie išeivijos leidėjų stendo matyti Algimanto Kezio „Galerijos" knygos ir Lituanistikos tyrimo ir studijų centro leidiniai. Stovi: išeivijos stendo organizatorė Dalė Lukienė ir Lietuvos Leidėjų asociacijos pirm. dr. Saulius Žukas.

„Baltic Bookshelf" lietuviškų knygų platinimo bendrovė JAV, dalyvavo Frankfurto knygų mugėje. Prie stendo — Loreta McPartland, bendrovės vadybininkė ir D. Lukienė

Leidyba Lietuvoje

Atkelta iš 2 psl.

Lietuvoje yra popieriaus pramonė, bet leidyba remiasi importuojamu popieriumi.

Elektroninė leidyba

Nors leidėjai naudojasi kompiuteriais ir atsirado leidėjų, leidžiančių CD-ROM (daugiausia — informacinius, švietimo arba kultūrinio pobūdžio), šios srities plėtra stringa dėl apyvartinių lėšų stokos, aukštos kainos ir gan riboto kompiuterių paplitimo visuomenėje. Šios priežastys ir menkas naudojimasis „Internetu", matyt, paaiškina ir kol kas nerealizuotus rimtesnius e-knygos (e-book) leidybos planus. Mažiausiai du leidėjai turi įsigiję „print on demand" technologiją, bet jų veiklos plėtrą stabdo skirtingai nuo Vakarų leidėjų mažos sandėliavimo išlaidos ir gan nedidelės tradicinės spausdinimo išlaidos.

Knygų prekyba

Knygų prekyba yra viena didžiausių (o kai kurių leidėjų nuomone, didžiausia) leidybos problemų. Perėjus į rinką, senosios vieton nebuvo sukurta nauja platinimo sistema. Šiuo metu šalyje veikia keli didmenininkai ir per 200 knygynų, iš kurių tik dešimtadalis yra privatūs ir stengiasi dirbti moderniai. Savo knygynų tinklą sukūrė leidykla „Vaga". Kadangi vietiniai leidėjai labai retai taiko fiksuotas kainas, knyga, kol per didmenininką patenka į knygyną, pabrangsta apie 40 proc. Siekdami greičiau atgauti lėšas, nemažai leidėjų palaiko tiesioginius ryšius su prekybininkais, tačiau dėl Rusijos krizės pasekmių kol kas jiems tai sekasi sunkiai (pavyzdžiui, statistikos duomenimis, 1999 m. vienas gyventojas knygoms, įskaitant vadovėlius, išleido 0,95 Lt). Be to, knygos geriau perkamos tik didžiuosiuose miestuose. Šiuo metu geriausiai perkamos praktinę reikšmę turinčios knygos — mokymo priemonės, žinynai, žodynai, enciklopedinio pobūdžio leidiniai, brangūs albumai.

Dėl aukštų pašto kainų Lietuvoje nėra knygų klubų ir knygų platinimo paštu. Jau antri metai egzistuoja knygų prekyba „Internete", tačiau jos apimtys dar gan menkos. Didele platinimo problema lieka reklamos ir rėmimo trūkumas, taip pat informacinių leidinių stoka, o pradėtas leisti lietuviškas „Books in print" katalogas kol kas nepateisina į jį dėtų vilčių. Nedidele, bet gan sparčiai augančia sritimi yra knygų importas. Daugiausia įvežama knygų anglų kalba, taip pat šiek tiek vokiškų, prancūziškų ir rusiškų knygų.

Dideliu įvykiu tapo prieš porą metų atsiradusi Vilniaus tarptautinė knygų mugė, kuri vyksta vasario mėnesį ir joje apsilanko per 30,000 lankytojų.

Bibliotekos

Lyginant su tarybiniais metais, bibliotekų tinklas sumažėjo, bet liko gan platus ir apima apie 4,000 bibliotekų. Tarp jų yra valstybės finansuojamos ir nevalstybinės bibliotekos. Jų populiarumas kasmet didėja, nes dėl augančių kainų žmonėms vis sunkiau užsisakyti spaudą bei nusipirkti naujas knygas. Tačiau valstybė kasmet įstengia skirti labai mažai lėšų naujų knygų pirkimui ir tai sukelia papildomas problemas leidėjams, nes vis daugiau žmonių ateina į knygynus ne pirkti knygas, o jas paskaityti.

Santykiai su valstybe ir nevalstybinėmis institucijomis

Atstačius nepriklausomybę, valstybė atsisakė savo monopolijos leidyboje, tačiau kurį laiką dar bandė išlaikyti tam tikrą reguliuojantį vaidmenį. Egzistavo speciali, leidybos reikalus tvarkiusi, institucija — iš pradžių prie Vidaus reikalų ministerijos, vėliau — prie Teisingumo ministerijos, iki buvo likviduota 10 deš. viduryje. Šiuo metu valstybės rankose liko finansiniai svertai. Tam tikra finansinė parama leidybai iki šiol teikiama per dvi ministerijas — Švietimo ir mokslo bei Kultūros. Lietuvoje nėra specialaus, leidybą reguliuojančio įstatymo. Valstybė neturi aiškios leidybinės politikos ir tai atsiliepia ministerijų, ypač Kultūros, pagalbai leidybai.

Kaip valstybės pagalbą leidybai buvo galima traktuoti PVM netaikymą knygai (iki šių metų pradžios, kai buvo priimtas nutarimas įvesti jį nuo vasaros), tačiau 18 proc. PVM skaičiuojamas popieriui ir spausdinimo medžiagoms, tad šios ir taip brangios paslaugos bei prekės tampa dar viena našta leidėjams.

Valstybė taip pat remia leidybą per prieš porą metų įsteigtą Kultūros ir sporto rėmimo fondą, nors jis dar toli gražu netenkina visų į jį dėtų vilčių. Tas pat pasakytina ir apie toli gražu netobulą Labdaros ir paramos įstatymą. Tokioje situacijoje šalia valstybės reikšmingu leidybos rėmėju 10 deš. buvo Atviros Lietuvos fondas ir ypač jo Leidybos programa.

Autorinės teisės

Ekonominės autorių teisės ginamos visą gyvenimą ir 70 metų po mirties. Autorinių teisių įstatymas įsigalėjo 1994 m., kai Lietuva prisijungė prie Berno autorinių teisių konvencijos, 1999 m. priimtas naujas įstatymas. Lietuvių autorinių teisių gynimui 1990 m. įkurta Lietuvos autorinių teisių gynimo asociacija (LATGA). Lietuvoje pasitaiko autorinių teisių pažeidimų, tačiau paprastai autoriai vengia kreiptis į teismą, nes bylinėjimas tęsiasi keletą metų ir neapsimoka ekonomiškai.

Profesinės asociacijos

Keletą metų egzistuojančios Lietuvos leidėjų asociacijos veikla tenkino toli gražu ne visus leidėjus. Šiuo metu, pasikeitus jos vadovybei, asociacijos veikla pradeda stiprėti. 1997 m. įkurta ir pradėjo veikti Lietuvos knygų prekybininkų asociacija. 2001 m. vasarą įsikūrė Nacionalinė mokslinės ir mokomosios literatūros leidėjų ir platintojų asociacija. Autoriai yra susibūrę į keturias sąjungas — Lietuvos rašytojų sąjungą, kurios nariais yra ir vertėjai, Nepriklausomų rašytojų, Kaimo rašytojų ir Detektyvų rašytojų.

Profesinis rengimas

Leidybos raidą sunkino ir tai, kad į ją atėjo daug mažai apie ją nutuokiančių žmonių, kurie patirties ir įgūdžių sėmėsi darbo metu, neretai mokydamiesi iš savo klaidų. Kai kurie leidėjai turėjo galimybę tobulintis įvairiose leidybos programose, kurių vienas uždavinių yra leidėjų kvalifikacijos kėlimas. Vienerius metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete veikė profesinės knygų leidybos ir prekybos studijos, nuo šių metų rugsėjo 1 d. — Leidybos magistro studijos, kur priimama 15, bakalauro studijas baigusių, asmenų.

Ateities perspektyvos

Savo tolesnės veiklos viltis leidėjai sieja su ūkio atsigavimu. Tai leistų palaikyti vadinamą lietuvių skaitytojų fenomeną, kuris stebina užsienio leidėjus, rinkdamasis didelius tekstus. Tiesa, vis tik reikėtų susirūpinti naujų skaitytojų ugdymu ir tai ne vien leidėjų, bet ir valstybės uždavinys.

Galima spėti, kad krizė daug ką pakoreguos Lietuvos leidyboje. Suprantant, kad šalyje yra per daug leidyklų, laukiama vienų jungimosi, kitų pasitraukimo iš rinkos. Tikimasi permainų valstybės paramoje leidybai ir Labdaros bei paramos įstatymo pataisų.

Platinimo situaciją gali pataisyti nustatytos kainos įvedimas, kuri padarytų knygą labiau prieinama, nes dabartinės kainos (nors vakariečiui ji, vidutiniškai siekianti 3-4 dol., ir atrodo juokinga) yra aukštokos pagrindiniams knygų pirkėjams. Tas pat pasakytina apie pašto tarifų sumažinimą ir vis dar valstybinių knygynų privatizavimą.

Nors audringiausi Lietuvos leidybos sukrėtimai jau praeityje, dar galima laukti nemažai permainų ir, nors leidėjai susiduria su daugybe problemų per dešimtmetį darbo rinkos sąlygomis metų, jie išmoko daugiau ar mažiau sėkmingai jas spręsti.

„Exultate" choras su dirigente ir vadove Rita Čyvaite Klioriene.

Ar verta dirbti?

Iš tikrųjų, ne toks yra šio straipsnelio pavadinimas, bet jį atrasime vėliau. Tačiau šis klausimas veda į šeštadienį, 2002 lapkričio 9-tos vakare Cleveland Dievo Motinos šventovėje įvykusį „Exultate" choro koncertą. Jo laukėme nuo pavasario, bet — greičiausia jo laukėme dvidešimt metų, ir lapkričio 9-tosios vakarą sulaukėme.

Atrodo taip neseniai, 1982 metų rudenį, Dievo Motinos Nuolatinės Pagalbos parapijos klebonas kun. Gediminas Kijauskas, SJ, kalbėjosi su Vladu Plečkaičiu, kaip būtų gera vėl turėti parapijos chorą. Jiems į talką atėjo Algirdas Bielskus, ir išėjo jie kelionėn choro steigti. Tinkamiausia vadovė, be abejo, atrodė Rita Čyvaitė-Kliorienė, jauna, ryžtinga, svajoti ir kurti nebijanti, muzikė. Visų džiaugsmui, ji kvietimą priėmė, sutiko. Ir taip įsirašė pirmas Cleveland Dievo Motinos Nuolatinės Pagalbos parapijos naujo choro istorijos puslapis. Skambiu „Exultate" vardu choras pasivadino po kelių metų, kai jau daug džiaugsmo giesmių išgiedojo.

Pirmąjį choro sąstatą sudarė 31 choristas; jų šeši ir šiandien chore tebegieda, tebedainuoja. Kiti gi taip pat gražias sukaktis skaičiuoja — 19, 15 ir 10 metų. Chore sutinkame visų kartų atstovus — ir kas džiugiausia, kad jie visi ten labai gerai jaučiasi, moka ne tik kartu giedoti, bet kartu džiaugtis ir juoktis.

Per dvidešimt metų jauna muzikė ir choro vadovė Rita Kliorienė chorą vedė keliu,

kurį lėmė jos pačios širdies daina.

Niekas neatsitinka tik šiaip sau, be niekur nieko. Norint ką nors pasiekti, reikia daug dirbti, daug pakelti, daug ryžtis, daug svajoti. Be svajonių, be vizijos sunku bet kokį darbą atlikti, užmojus ištesėti. Nuovargis yra labai galingas, bet dar galingesnė yra svajonė. Ir lapkričio 9-tosios vakarą mes šventėme tokios svajonės galią.

Koncertą įvertins kritikai. Čia rašau tik apie mintis, kurios telkiasi ir nori būti išsakytos. Dar valandą prieš koncertą, į Dievo Motinos šventovę pradėjo rinktis žmonės. Patirtis sako, kad į renginį žmonės pradeda rinktis anksti, kai jie tikrai ko nors ypatingo laukia; kai nieko per daug nesitiki, klausytojų reikia laukti beveik iki pačios renginio pradžios. Bet šį kartą jie ėjo ir ėjo. Ėjo ieškodami ir tikėdamiesi to nepaprasto grožio, kurį randame muzikoje; grožio, kurio mes patys negalime sukurti, bet kurį pajėgiame išgyventi, ir priimti, ir su savimi namo išsinešti. Tokia tad buvo šio vakaro paskirtis.

Kai lygiai šeštą valandą vakaro į šventovę įžengė „Exultate" choras, choristų veiduose nematėme praėjusių dienų nuovargio; jie spindėjo džiaugsmu ir žinojo, kad neša retų grožio akimirkų dovaną.

Nuskambėjo pirmoji koncerto giesmė — Dievo Motinos šventovės Lietuvos Madonų garbei skirta „Ave Maria". Ir kai kūrinys sekė kūrinį, atrodė, kad per greitai, oi, per greitai viskas pasibaigs.

Koncertas, apvainikavęs „Exultate" choro dvidešimtmetį, baigėsi. Prasideda naujas dešimtmetis. Džiaugiamės choro pasiekimais, lygiai kaip džiaugiamės kiekvienu užbaigtu darbu ir ištesėtu ryžtu.

Ar verta dirbti? Šį klausimą dažnai klausiame, kai, rodos, nuo darbo pavargsta ir rankos, ir širdis, ir dvasia. Bet turbūt juo didesnis būna nuovargis, tuo didesnis pasiekimas ir laimėjimas. Nelengva buvo vadovei ir choristams per du dešimtmečius atiduoti savo laiką, ne kartą daug ko atsisakyti. Dirbti ir tesėti galime tik tada, kai mūsų siekių tikslas pralenkia mūsų kasdienybės ribotumus. Straipsnelio pradžioje minėjau apie jo tikrą pavadinimą. Šio koncerto programoje įrašyti kun. Jono Gutausko eilių žodžiai suteikia prasmę ir lengvina darbo naštą, jeigu ją nešdami kartojame: „...bet žemėje bandau statyti Tau altorių".

Nijolė Kersnauskaitė

„Dainavos" ansamblio koncertas

„Dainavos" ansamblio naujo įrašo pristatymo proga lapkričio 3 d., 12:30 val p.p. Lietuvių fondo salėje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, IL, įvyko trumpas, vienos dalies ansamblio koncertas, diriguojant ansamblio pasišventusiam vadovui Dariui Polikaičiui ir akompanuojant Vidui Neverauskui.

Vadovas gerai pažįsta savo chorą, jo neišduoda, o iškelia jo gerąsias savybes. Be to, jis parodo jį ir jauną, ir patenkintą, daug sugebantį ir spindintį entuziazmu, jei kartais ir reikia vadovui, niekam nesakant, prie choro prisitaikyti, kūrinio tonaciją kiek nuleisti, ar dar kai ką. Iš tikrųjų chore yra daug jaunimo, kurių balsai, gavę šio ansamblio sudėtyje chorinį lavinimą, ilgainiui dar gražiau išsiskleis. Jų tarpe pastebėjau daug muzikalių žmonių, kurie patys neblogai pamuzikuoja, pianinu paskambina. Taigi, chore nemažai gerai gaidas skaitančių choristų. Dainos gerai surepetuotos, pasižymi ir gera dikcija, ir dinamika, švariu intonavimu, ir išlygintais balsais. Choras supranta dirigento mostus ir labai noriai jiems pasiduoda. Tą galima buvo ypač pastebėti iš baigminių taktų accelerando (laipsniško pagreitinimo) J. Gaidelio dainoj „Pasėjau dobilą".

Atrodo, gerai tiko koncertą pradėti laisvai V. Miškinio, pagal J. Marcinkevičiaus eiles sukomponuota, „Liaudies daina", kur šiek tiek unisono, kontrapunktiško vystymo ir dailaus akompanimento. O liaudies dainos rolė lietuvio gyvenime jau negalėjo būti poetiškiau išsakyta!

Pagal V. Bražiūno eiles A. Augustino dainoje „Tėvynė mūsų" tiek stipri tėvynės meilė, kad į tėvynę kreipiamasi (gal kiek ir perdėtai!) tuo pačiu gregalinio choralo tonu, kaip katalikų bažnyčia nuo seno giedodavo Viešpaties maldą — „Pater noster". Giedojimas buvo jautrus ir palietė ne vieną mūsų surambėjusią širdį.

Prie jautrių ir svajingųjų dainų dar reikia priskirti St. Gailevičiaus „Oi toli, toli" (su rogučių varpelių skambėjimu akompanimente), F. Strolios „Poeto svajonę" ir V. Miškinio „Alksnio ugnelę" moterų chorui. Visur V. Neverausko įnašas pasigėrėtinas! Bet labiausiai būtina iškelti A. Kačanausko romantišką „Vasaros naktys". *A Cappella* kūrinys pasižymi tirštomis chromatiškomis (spalvingomis) akordų slinktimis, kurias choras labai gerai intonavo. Antro posmo solo, palydint choro mormorando (niūniavimui), be priekaišto atliko Marius Polikaitis, kur kiekvienas Maironio žodis tiesiog smigo į, rodos, kvėpuot užmiršusių klausytojų širdis.

Šiai dainai tikra antiteze buvo V. Juozapaičio harmonizuota sutartinė „Ugdino, ugdino", nors ji buvo ir įdomi, ir gerai sudainuota. Sutartinėse balsų grupės įstoja skirtingu laiku ir sukuria su anksčiau įstojusiais disonansiniusįsąskambius — labai neįprastą skambėjimą, lyg kiekvienai grupei tik savosios „pupos" berūpėtų! Sutartinės randamos tik lietuvių liaudies kūryboje, ir yra didelė retenybė pasaulio folklore, bet kaip kam iš mūsų gali pasirodyti ir kiek nesuprantamos — gal kaip šių laikų krikščioniui pagonybė. Sutartinė visai tiko paįvairinti programai. (Manau, kad kojų tryptelėjimai nepakėlė nei kūrinio, nei koncerto meninės vertės, kurie gal geriau būtų tikę jaunimo stovyklų pasirodymuose.)

Jei liaudies dainos — J. Švedo „Žiema bėga" ir anksčiau minėta „Pasėjau dobilą" — pasižymėjo liaudišku žaismingumu, tai nuo jų neatsiliko J. Tamulionio „Buvo dūda Vilniuj" savo muzikiniais pokštais, kaip vyrų *glissando*, dinamišku frazavimu, arba skiemeniniu „būgnavimu". Prie tos pačios grupės gal reiktų priskirti ir N. Sinkevičiūtės „Išdykusią lopšinę", nes ji, nepaisant vaikiškų eiliuočių, savo lyg ir sudžiazintais ritmais ir sinkopuotomis frazėmis, palikusi vaikų kambarėlį, išbėga toli į „svietą" paišdykauti. Šie — kiek humoristiniai — elementai buvo atlikti santūriai, muzikaliai ir patraukliai. Bisui ansamblis gražiai sudainavo savo tradicinę J. Gudavičiaus „Kur giria žaliuoja".

Kompaktinis diskas labai rūpestingai sudarytas, kuriame dar yra kelios M. K. Čiurlionio ir Leon. Abariaus puikiai įdainuotos dainos. Visų bangų lietuviams, mylintiems ir dainą, ir tėvynę, labai vertinga dovana.

Faustas Strolia

„Dainavos" ansamblis su dirigentu Darium Polikaičiu (pirmasis iš dešinės).

VARPAI — DIEVIŠKOSIOS VISAGALYBĖS ŽENKLAS

„Savo tarnui Mozei pavedei sidabriniais trimitais šaukti tautą į susirinkimus. Tu (Dieve) ir savo Bažnyčiai leidi lieti varpus, kuriais ji kviestų maldai Tavo žmones... leisk, kad jų balsą išgirdę, tikintieji į Tave keltų savo širdis... Skubėtų į bažnyčią susitikti su Kristumi, klausyti Dievo žodžio ir melstis".

Būtų labai gera, kad Vilniaus tikintieji ir mes, besilankydami Lietuvos sostinėje, žinotume ne tik Vilniaus katedros varpų vardus, bet šalia jų iškaltus ornamentus ir sentencijas, būdingas šventųjų vardais pavadintiems varpams, kviečiančias susimąstyti.

Didžiausias — 2,600 kg kardinolo Joachimo Meissnerio gerumui įamžinti — vadinasi Joachimo vardu su įrašu: „Mūsų viltis tvirta" ir Inkaro ženklu. Antrasis — 1,505 kg – Casimirus (Šv. Kazimiero garbei) su jo pamėgtos giesmės įrašu — „Kiekvieną dieną skelbk Marijai" — ir Lelijos ženklu iš kardinolo A. J. Bačkio vyskupiškojo herbo! Trečiasis — 1,015 kg pavadintas Stanislaus — Vilniaus katedros globėjo vyskupo ir kankinio šv. Stanislovo vardu. Ketvirtasis — 725 kg — Helena, šv. Elenos garbei — „Viešpats karaliauja nuo kryžiaus", nes jos statula su kryžiumi reiškia Kristaus pergalę per mirtį. Penktasis — 644 kg — Anna, Marijos motinos šv. Onos garbei ir „Džiaukimės Viešpatyje", kad ji pagimdė Išganytojo motiną, kurią simbolizuoja ženklas: vainikas su žvaigžde viršuje. Šeštasis — 464 kg, „Jurgis Matulaitis", skirtas Lietuvos Palaimintajam su įrašu iš jo herbo „Nugalėk blogį gerumu".

Varpus palaimino, varpų skambesio prasmę ir vertę savo kalbose paaiškino kardinolas J. Meissneris ir kardinolas A. J. Bačkis. Jaunatviškai skambėjo katedros mergaičių choras, o po varpų šventinimo ceremonijų šoko tautinių šokių grupės, grojo liaudies orkestras, kviesdamas susirinkusius džiaugtis ir linksmintis, nes tai diena, kurią Viešpats davė.

ap.

Lietuvių pavardės — iš oro, miško ir vandens

Antanas Klimas

Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, pavardės išsivystė vėlokai; tarp 14-jo ir 18-jo šimtmečio. Anksčiau lietuviai, kaip ir visi europiečiai (viena išimtis: romėnai) turėjo tik vardą. Šie senieji vardai, manoma, buvę daugiausia sudurtiniai, t.y., sudaryti iš dviejų šaknų. Pvz., *Narimantas, Gediminas, Skirgaila, Švitrigaila* ir pan.

Bet ir anais senaisiais laikais, galvojama, buvę ir trumpesnių vardų, paimtų iš aplinkos, gamtos: oro (paukščių), miško (žvėrių), vandens (žuvų) ir pan.

Iš tikrųjų, tai buvusios pravardės, ilgainiui tapusios pavardėmis.

Pavardžių išsivystymas Lietuvoje — kaip ir visoje Europoje truko kelis šimtmečius, ir šiame straipsnyje to įdomaus bei sudėtingo proceso nenagrinėsime. Tik pasižiūrėsime, kiek ir kokių pavardžių šiuo metu esama Lietuvoje, kilusių iš oro, miško ir vandens.

Visos (gal apie 80,000) Lietuvių pavardės, ačiū Dievui, buvo dar laiku surinktos, surūšiuotos, suskaičiuotos ir paskelbtos puikiame dviejų didelių tomų žodyne:

Lietuvių pavardžių žodynas I (A-K), Vilnius, 1985 (1152 p.), II (L-Ž), Vilnius, 1989 (1355 p). Vyr. redaktorius: dr. Aleksandras Vanagas.

Peržiūrėjus šį didžiulį žodyną, paaiškėjo, kad daugiausia pavardžių kilusios iš paukščių (skliausteliuose pažymėta, kiek šeimų turi tą pavardę): Antinas (6); Antulis (31); Apuokas (7); Arelis (17); Busilas (28); Dagilis (88); Gaigalas (128); Gandras (6); Garnys (87); Gegužis (33); Genys (177); Gervė (78); Gulbinas (181); Lakštutis (14); Meleta (2); Pelėda (30); Sakalas (41); Strazdas (227); Šarka (106); Špokas (75); Vanagas (344); Varna (107); Varnas (222); Žvirblis (218).

Iš viso paukščiai davė pavardes 2,253 šeimoms. Daugiausiai: Vanagas (344).

Antroje vietoje eina miško gyventojai: Avinas (29); Barsukas (14); Briedis (129); Lapė (28); Lapinas (41); Lokys (17); Lūšis (4); Meška (64); Meškelė (26); Meškėnas (19); Meškutis (9); Stumbras (62); Šernas (77); Ūdra (17).

Iš viso: 523 šeimos nešioja žvėrių pavardes.

Trečioje vietoje eina vanduo-žuvų vardai, tapę pavardėmis: Karosas (97); Karpis (28); Lydeka (13); Lydys (3); Mekšras (6); Šapalas (87); Ūsoris (12); Vėgėlė (8); Vėžys (59); Žiobris (2); Žiobrys (35).

Iš viso 350 šeimų Lietuvoje turi žuvų pavardes.

Keliolika pastabų:

Kodėl paukščių vardų čia yra žymiai daugiau, negu žvėrių ir žuvų, sunku pasakyti. Spėjama, kad įvairius paukščius žmonės dažniau matydavo, juos geriau pažino, jų judesius, spalvas, balsus. **Vanagas** (344) — gal dėl to, kad jis riestu snapu, smarkus, plėšrūnas, greitas...

Iš žvėrių, aišku, daugiausia pasklidęs **briedis** (129 šeimos). Gal dėl jo dydžio ragų, karališko laikymosi...

Karosas (97 šeimos turi tą pavardę), atrodo, daugeliui žmonių žinomas, kadangi karosai gyvena kūdrose, balose, net balutėse.

Tokių oro, miško ir vandens pavardžių yra visose Europos kalbose. Vienur jų rasime daugiau, kitur mažiau.

Ūdra iš tikrųjų gyvena vandenyje, bet, antra vertus, tai yra žinduolis žvėrelis; tad mes jį priskyrėme prie miško gyventojų. **Avinas** dabar, žinoma, yra naminis gyvulėlis, bet kadaise yra buvusių (ir dabar kai kur yra) ir laukinių, miško bei kalnų avinų.

Antinas yra — daugiausia — naminis paukštis, bet yra ir laukinių ančių bei antinų!

Noriu dar pridėti, kad tik apie 20 nuošimčių visų lietuvių pavardžių yra tikrai lietuviškos. Apie 80 nuoš. lietuvių pavardžių yra arba paskolintos iš įvairių kaimynų slavų kalbų, ara bent suslavintos bei apslavintos slavų kalbų priesagomis ir galūnėmis.

Apie 1938 metus Lietuvoje buvo ruošiamas lietuvių pavardžių atlietuvinimo įstatymas, bet karas ir okupacijos viską sujaukė. O po 1990 m. Lietuvos kalbininkai nedrįsta to klausimo pajudinti. Esą, jie būsią apšaukti nacionalistais ir fašistais...

Gal kam įdomu: daugiausia šeimų Lietuvoje vadinasi **Kazlauskais** (1,576 šeimos); antroje vietoje — **Petrauskas** (1,526).

Dar noriu pastebėti, kad daug užsienyje gyvenančių lietuvių savo pavardes gražiai sutrumpino: Adamkavičius **Adamkus**; Sidaravičius — **Sidrys**; Baranauskas-**Baras** ir t.t.

„Kanklių" ansamblis, JAV LB Kultūros tarybos pakviestas koncertuoti įvairiuose lietuvių telkiniuose, ši savaitgalį atliks programą Baltimore, MD, lietuviams ir kitataučiams, lapkričio 23 d. koncertuos Cleveland, OH, sekmadienį, lapkričio 24 d. — Pasaulio lietuvių centre, Lemont, IL. Prieš baigdamas gastroles, atliks koncertus Madison, Wisconsin.